

Kvar går beitedyra?

Forfatter

Michael Angeloff, NIBIO

Yngve Rekdal, NIBIO

Sammendrag

Utmarksbeite er arealkrevjande. Mange aktørar vil vera med å avgjera korleis norsk utmarksareal skal forvaltast. Beitenæringa må derfor vera til stades der disponering av areal foregår, understreker forfattarane i denne artikkelen.

Publisert

2018

Referanse

Sau og Geit Nr. 3/2018

Utskriftsdato

20.04.2024 www.fag.nsg.no

Kvar går beitedyra?

Utmarksbeite er arealkrevjande. Mange aktørar vil vera med å avgjera korleis norsk utmarksareal skal forvaltast.

Beitenæringer må derfor vera til stades der disponering av areal foregår, understreker forfattarane i denne artikkelen.

Foto: Eli Bondlid

Tekst: Michael Angeloff og Yngve Rekdal, NIBIO

Informasjonssystem for beitebruk i utmark (IBU) skal vera næringas synleggjering av beiteinteressene i utmark. Kvaliteten på informasjonen som blir lagt inn avgjer kor godt systemet er. Data for beitesesongen 2017 er no lagt ut.

Kva er IBU?

Informasjonssystem for beitebruk i utmark er ei internettsside som viser kartfesting av beitelag organisert gjennom stønadsordninga *Organisert beitebruk (OBB)*. Ved sida av beitelagsgrenser er det vist kor mange dyr som er sleppt og tapsprosent. IBU vart etablert i 2002 og er no drifta av Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO).

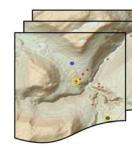
Systemet er tilgjengeleg gjennom NIBIO si kartteneste «Kilden». Det er berre dei laga som søkte tilskot siste beitesesong som blir vist i «Kilden».

I 2017 var det registrert 749 beitelag som omfatta til saman 1,56 mill. sau, 77 600 storfe og 17 700 geit. Dette utgjer omlag 75 % av sauetalet som vart sleppt i

utmark, 30 % av storfeet og 30 % av geitene. Tilslutninga til OBB varierer med 94 % av sauene i Oppland og 38 % i Rogaland.

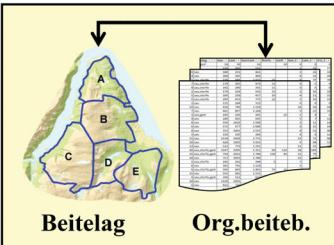
IBU byggjer på følgjande datakjelder:

Kart / geodata

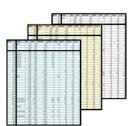

- Kart over beitekvalitet
- Topografiske kart
- Radiobjeller
- Andre kart

KJERNE

Register

- Produksjonstilskotsregister
- Sauekontrollen
- Landbruksregister
- Andre register

Søknadsskjema for Organisert beitebruk

I søknadsskjema for OBB legg beitelagsleiar inn tal dyr sleppt og heimsanka for beitelaget. Om laget er delt inn i fleire beiteområde blir tala lagt inn for kvart delområde. Søknaden blir lagra i Landbruksdirektoratet sitt tilskotssystem – eStil. Når utbetaling av tilskot er klart, blir tala for dyr sleppt og tapt sendt til NIBIO.

Kart over beitelag som er med i Organisert beitebruk

Her er det teikna inn området som kvart beitelag vanlegvis nyttar. Høveleg målestokk for inntekning av beitelagsgrenser er 1: 50-100 000. Endringar blir meldt inn fra beitelaga til kommunen som samordnar og sender dette til NIBIO. Det hadde vore

ønskeleg at Fylkesmannen si landbruksavdeling (FMLA) hadde hatt koordineringsansvar her. Slik var det tidlegare, men ansvaret er no lagt til kommunen. NIBIO knyter kart og statistikk saman for kvart år. Beitelag som ikkje søker tilskot eit år blir borte frå kartet, men dukkar opp att når dei søker neste gong.

Knyting mot andre kart og register

Data for fleire andre kartverk og register kan knytast til IBU. I «Kilden» er systemet integrert i NIBIO sine andre kartdata. Det betyr at ein kan sjå kva som er innafor beitelaget i dei andre kartproduktene instituttet har. Systemet hentar også inn data frå andre kartprodusentar, som verneområde frå Miljødirektoratet, kulturminne frå Riksantikvaren med meir.

Ulik kvalitet

Kvaliteten på dataene er ulik. Nokre lag er teikna svært grovt, medan andre er veldig detaljerte. Grove kart, der til dømes heile kommunar er teikna ut som eitt beitelag, gjev lite informasjon om beitebruken. Skal beitelagskarta ha bruksverdi er det viktig at teikninga av beiteområda er truverdig, elles vil ikkje informasjonen bli lagt vekt på. Det er også viktig at karta er oppdaterte og at dei held omlag same detaljeringsgrad.

Oppdatering av beitelagskartet blir gjort kvart år i april-mai. Dei fleste laga er stabile frå år til år, men nokre endringar er det. Kilden blir oppdatert ein gong i året – i mai, men vi tek imot oppdateringar førtløpende. Dessverre er det lag som ikkje melder inn endringar og karta kan dermed bli misvisande.

Kva kan vi bruke IBU til?

Beitenæringa er den mest arealkrevjande næringa vi har. 35 % av landet blir bruk av organiserte beitelag. Informasjonssystem for beitebruk i utmark (IBU) skal vera ein reiskap for forvalting av utmark og næringsutvikling innan utmarksbasert husdyrbruk. Systemet kan brukast på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå:

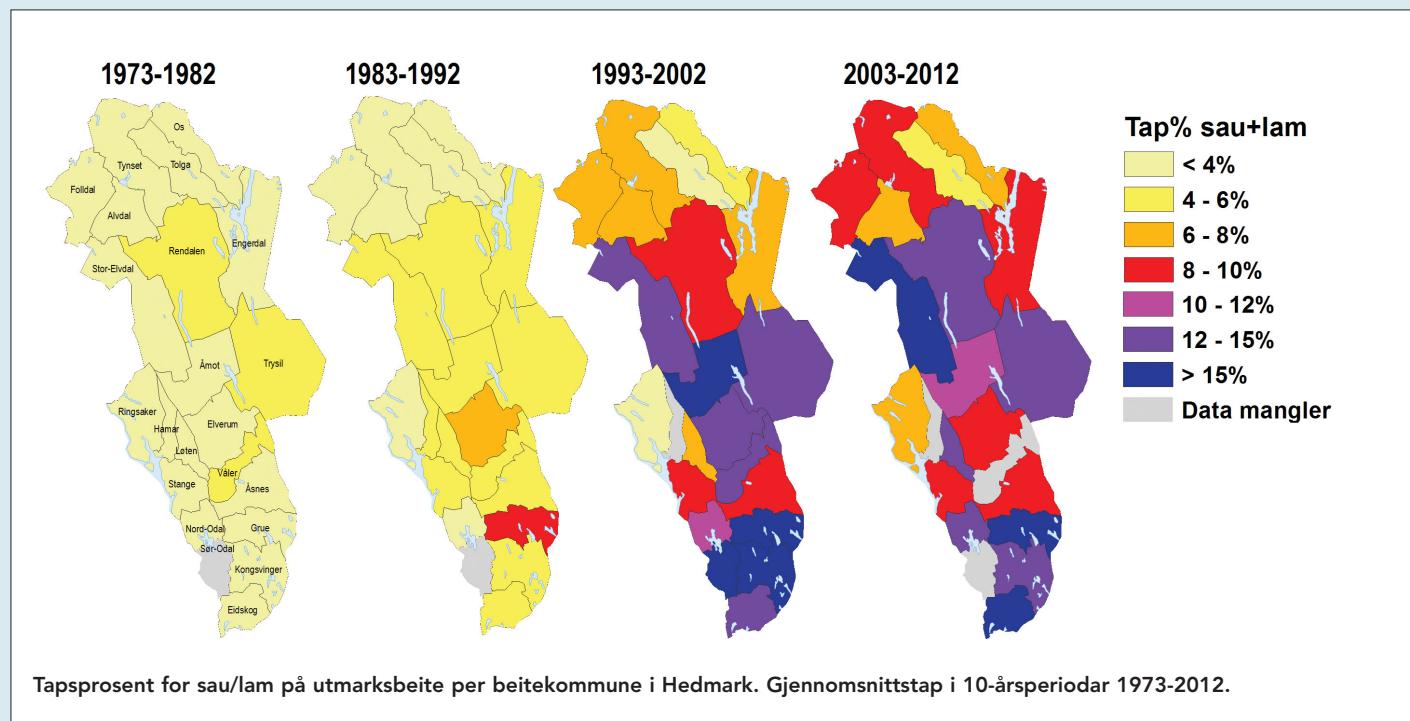
Næringsutvikling

Systemet gjev grunnlag for planlegging av betre beitebruk ved at ein kan synleggjera så vel ledige, lite utnytta som høgt nydda beite. Kopla saman med vektdata og data om naturgrunnlaget kan det gje grunnlag for meir detaljerte kapasitetsberekingar og

planer for skjøtsel av beite. GPS-data frå radiobjeller kan gje kunnskap om korleis ein innan beitelag bør sette inn tiltak for styring av dyr, gjerdning, saltsteinar m.m. Systemet gjev oversikt over sankelagsstrukturen som grunnlag for å finne gode løysingar for beitebruk i kommune og fylke.

Beredskap

Sjukdomar og ulykker rammar utmarksbeitande dyr. Da er det viktig å veta kvar dyra går. Eit døme er Tsjernobyl-ulykka der arbeidet med tiltak vart organisert gjennom beitelaga. Fleire smittsane sjukdomar er trugsmål for beitenæringa. Scrapie, skrante-sjuke og fotrāte er stikkord her. Smitteoverføring kan foregå på beite. For å finne smittevegar er det viktig å veta kvar dyra i ulike beitelag kjem ifrå. Gjennom IBU kan ein vise kva for driftseiningar som har sauar i det enkelte beitelag, og kvar hovudbølet for desse driftseiningane ligg. Kopla opp ►

mot sjukdomsdata, gjev systemet moglegheiter for arbeid med forebyggjande tiltak mot spreiing av husdysjukdomar.

Rovdyr

Konfliktnivået mellom rovdyr og beitedyr er høgt. Reiskap for å finne konflikt-dempande rådgjerder er viktig. Kopla med geografisk stadfesting av kadaverfunn og forekomst av rovdyr kan ein planlegge tiltak som kan redusere konfliktnivået mellom beitebruk og vern av rovdyr. IBU har også historisk statistikk som gjer at ein kan få eit bilet av korleis tap av husdyr utviklar seg. IBU var den viktigaste dokumentasjonen av beiteæringer i utgreiinga kring rovdyr og landbruk som vart utført ved NIBIO i 2016.

Forsking

For forskingen ligg det ei gullgruve av data og moglegheiter i denne koplinga mellom kart og register. Noreg har stor variasjon i natur- og landskapstypar. Bruk av ulike data kring naturgrunnlag kan avdekkje faktorar som er viktige for produksjonsresultatet. Forsking er også viktig for utforming av offentleg verkemiddelbruk.

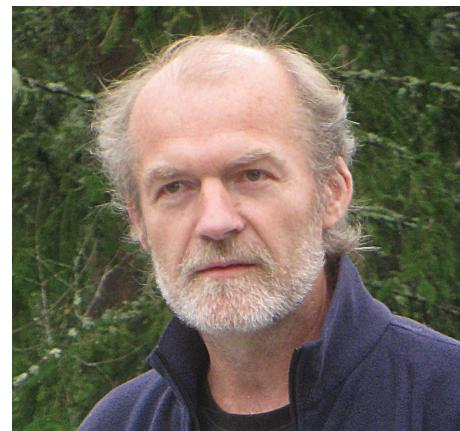
Ver på plass der beslutningane blir fatta

- Skal beitebruk bli teken omsyn til, må næringa vera på plass der dei politiske beslutningane blir fatta, understrekar Angeloff og Rekdal.

- Presset på norsk utmark er aukande. Fleire brukarinteresser, både nye og tradisjonelle, vil vera med å avgjera korleis utmarka skal forvaltast, understrekar dei to. Skal beitebruk bli teke omsyn til, må næringa synleggjera arealinteressene sine og vera til stades der areal blir disponert. IBU bidrar til dokumentasjon av husdyrbruket sine arealinteresser i utmark. Dokumentasjonen kan brukast både i arealplanlegging og til løysing av arealbrukskonflikter. Systemet er særleg eigna i høve til arbeid med kommunale beiteplaner, men også i høve til regionale problemstillingar. I tilskotsforvaltning er systemet ein sentral arbeidsreiskap.

Michael Angeloff

Yngve Rekdal

Korleis finne og bruke IBU?

NIBIO si kartteneste «Kilden» finn du på internettadressa

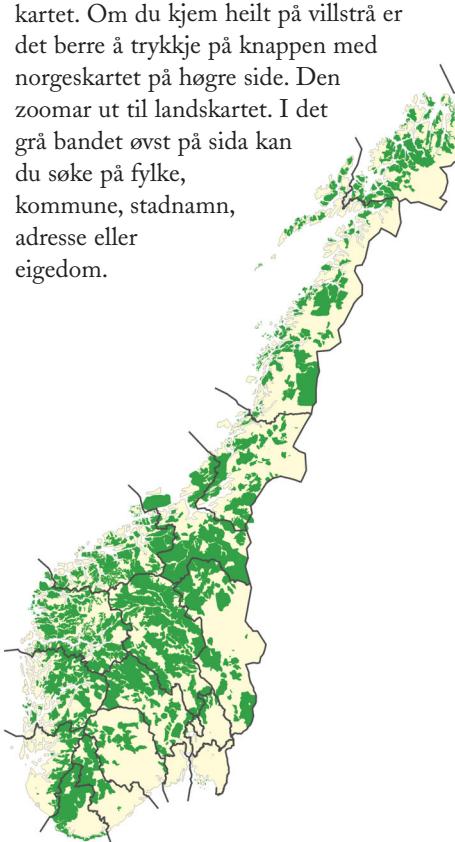
<https://kilden.nibio.no/>

Når du startar «Kilden» vil noregskartet koma fram på skjermen. Tilgjengelege kartlag blir vist på venstre side. Trykk på «+» knappen framfor beitelag for å sjå temakarta for beitelag. Slå av og på kartlag ved å hake av i boksane på venstre side. Karta legg seg oppå kvarandre og blir teikna i rekkefølgja dei er haka av. Nedst i menyrekka på venstre side finn du «Valgte kartlag».

Verktøy for teikning og utskrift finn du øvst i menyen på venstre side. Nede på høgre side av skjermen kan du velge mellom ulike typar bakgrunnkart eller flyfoto. Detaljert brukarveiledning til Kilden finn du under menyvalget «Informasjon» og hjelp oppe til høgre i det grå bandet. Her er det mykje nyttig informasjon.

Navigering i kart

På høgre side av skjermen finn du ein målestav. Trykk på + eller – for å zoome inn og ut i kartet. Navigér ved å halde museknappen inne og «dra» deg rundt i kartet. Om du kjem heilt på villstrå er det berre å trykkje på knappen med norgeskartet på høgre side. Den zoomar ut til landskartet. I det grå bandet øvst på sida kan du søke på fylke, kommune, stadnamn, adresse eller eigedom.

Beitelag i Noreg.

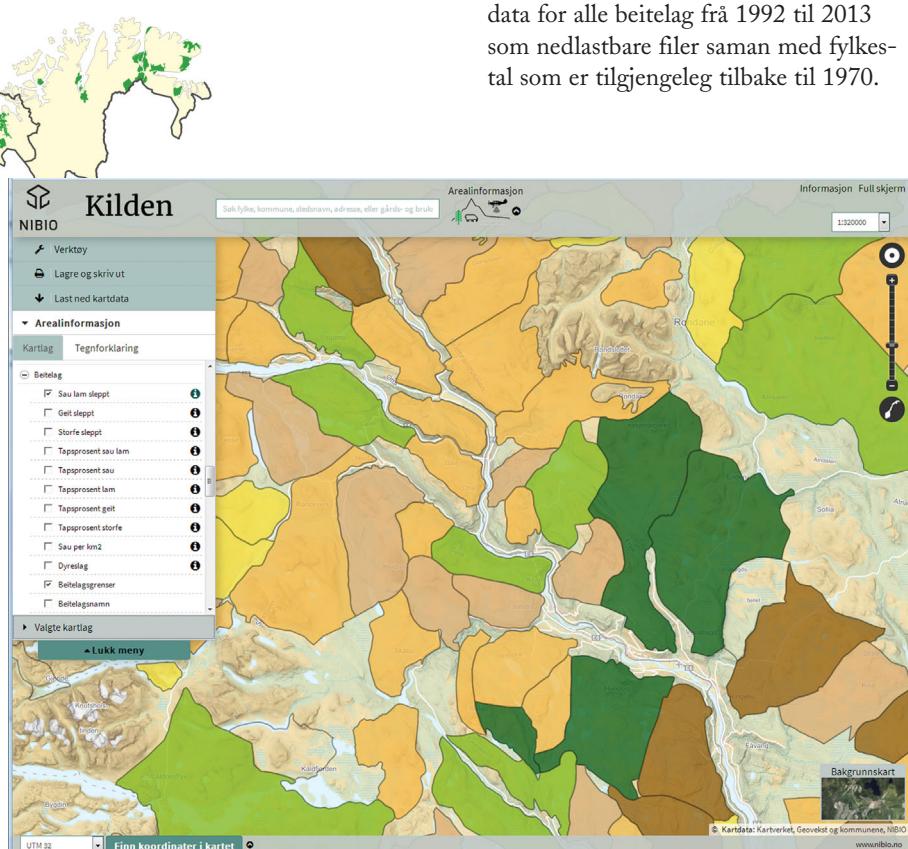
Karta i Kilden er laga slik at du får fleire tema tilgjengeleg når du zoomar inn i kartet. Kartlaga som visast med grå skrift er ikkje synlege i aktuell kartmålestokk. Zoomar du innover vil fleire kartlag og tema bli tilgjengelege.

Finne informasjon om beitelag

Trykk i kartet for å få fram meir informasjon om kartlaga som er slege på. Trykkjer du på eit beitelag, vil det dukke opp eit vindauge med ein liten tabell med samletal for beitelaget.

Temakart

Ulike tema kan visast ut frå beitelagsinformasjonen som er lagt inn. Temakarta er delt inn i klassar og fargelagt etter desse. Kart som kan visast er dyretalet som er sleppt og tapsprosentar for sau og lam, storfe og geit. Temaet «Sau per km²» viser tal sau og lam per km² tilgjengeleg areal. I tilgjengeleg areal er bre, vatn, tettstad, dyrka mark, bart fjell og blokkmark ikkje med.

Beitelag i Midt-Gudbrandsdalen fargesett etter talet på sleppte sau og lam.

Beitelagskartet kan også visast saman med dei andre karta som ligg i Kilden. Vegetasjonskart finst for om lag 10 % av landet og gjev detaljert informasjon om beitekvalitet for storfe og sau. Informasjon om naturgrunnlaget finst også i karta som viser arealressursar. Arealressurskart i målestokk 1: 250 000 og 50 000 er heildekande kart basert på generalisert markslagskart under skoggrensa og tolking av satellittfoto i fjellet.

Statistikk

Statistikk for alle beitelag ligg tilgjengeleg på nettsidene om beitelag. Gå inn på <https://www.nibio.no/tema/landskap/kart-over-beitebruk-og-seterdrift/beitestatistikk>, velg område (fylke) og last ned rekneark med data fra Organisert beitebruk 2013-2017. Bla til venstre for å sjå alle kolonner. Bruk filter for å få fram informasjon om eit enkelt beitelag eller ein kommune. Trykk på kolonneoverskrifta og velg aktuell verdi. På statistikk-sida ligg også data for alle beitelag frå 1992 til 2013 som nedlastbare filer saman med fylkestal som er tilgjengeleg tilbake til 1970.